

Assessing the Tourism Capabilities of Historical Textures for Urban Regeneration (Case Study: Tabriz city)

Ahmad Pourahmad *

Full Professor, Geography and Urban
Planning, Faculty of Geography,
University of Tehran, Tehran, Iran.

Rahmatollah Farhudi

Assistant Professor, Geography and
Urban Planning, Faculty of Geography,
University of Tehran, Tehran, Iran.

Saeed Zangeneh Shahraki

Associate Professor, Geography and
Urban Planning, Faculty of Geography,
University of Tehran, Tehran, Iran.

**Tahoura Shafaat
Gharamaleki**

Ph.D Candidate, Geography and Urban
Planning, Kish International Campus,
University of Tehran

Abstract

Introduction

The city is a familiar word that brings movement with itself. This endeavor follows a path that is sometimes growing and sometimes declining. The historical texture includes many spiritual, symbolic, and aesthetic dimensions, which at the same time represent areas that contain evidence of urban civilization because it reflects the identity of the city. Urban regeneration is an interdisciplinary approach and comprehensive and integrated measures to develop and improve economic, physical, social, and environmental sustainability in the conditions of residents. It has long-term and strategic goals to regenerate the city. There are different approaches to creating sustainable regeneration in cities. An approach can create sustainability for the city that can advance modernization in physical dimensions and lead to the sustainable economic, social, and cultural-identity performance of the texture. Regeneration with a tourism development approach can lead to tissue sustainability.

* Corresponding Author: apoura@ut.ac.ir

How to Cite: Pourahmad, A., Assessing the Tourism Capabilities of Historical Textures for Urban Regeneration (Case Study: Tabriz city), *Tourism Management Studies*, Vol. 16, No 53

Historical textures of cities, which are hidden treasures, sometimes become the lifeblood of cities and a problem for them. Consider integrated. The purpose of this study is to "evaluate the tourism capabilities of historical textures to regenerate in the city of Tabriz," and, to achieve this goal, we seek to answer the question, "What is the status of tourism capabilities in the historical texture of Tabriz to regenerate?"

Materials and Methods

The type of research in this article is applied, and its study method is descriptive-analytical. The field of research is the historical texture of Tabriz, and the statistical population is tourists of the historical texture of Tabriz. The questionnaire of tourists in three socio-cultural, physical, and environmental dimensions with 30 items was prepared to evaluate the research. The number of questionnaires for tourists is 384. In order to increase the accuracy, 390 questionnaires were distributed among tourists entering the tourist areas of the historical texture of Tabriz (museums, parks, hotels, etc.). Questionnaires were prepared with a 5-point Likert scale. The results were analyzed by SPSS software using the Chi-square test.

Discussion and Results

In examining the independent characteristics of the study population concerning the subject, the distribution of tourists by gender includes 49.74% of men and 50.26% of women. The distribution of tourists by age indicates that young people are the most visitors to the historical texture of Tabriz. The distribution of tourists by job in the three groups of freelance, employee, and student has been a balanced distribution. The highest percentage of tourists in the historical texture were tourists aiming for leisure and recreational travel with 56.41%. The situation of tourism in the historical texture of Tabriz in socio-cultural, physical, and environmental dimensions is as follows: 1) Socio-cultural dimension: More than half of the respondents (90.5%) have chosen 'many' and 'very many' options and the tourism capabilities of the historical texture of Tabriz in order to regenerate the socio-cultural dimension from the perspective of tourists is in good condition; 2) Physical dimension: More than half of the respondents (96.2%) have chosen 'medium' to 'very large' options and the capabilities of the historical texture of Tabriz for tourism in order to regenerate the physical dimension are relatively favorable for tourists; 3) Environmental dimension: More than half of the respondents (95.1%) have chosen 'medium' to 'very large' options and the capabilities of the historical texture of Tabriz for tourism in order to regenerate the environmental dimension from their point of view is relatively favorable.

Conclusions

The results indicate that the tourism capabilities of the historical texture of Tabriz so as to regenerate the socio-cultural dimension to the desired level, in the environmental

and physical dimension to a relatively desirable level. For this purpose, for the development of tourism in order to regenerate the historical texture of Tabriz, physical and environmental strategies and policies should be given priority. If the development of tourism is purposeful, it will cause regeneration in the historical texture of Tabriz. Due to the existence of many historical attractions in the historical texture of Tabriz and the potential to attract tourists, in fact, strengthening and reviving tourism centers can be the driving force of urban regeneration in this area. If the development of tourism is not purposeful, it will destroy the structure of the texture, congestion, and traffic will cause hardship to the residents.

Keywords: Urban Regeneration, Historical Texture, Tourism Development, Tabriz

ارزیابی قابلیت‌های گردشگری بافت‌های تاریخی در جهت بازآفرینی شهری (مطالعه موردی: شهر تبریز)

احمد پورا احمد *

استاد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

رحمت‌اله فرهودی

استادیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

سعید زنگنه شهرکی

دانشیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

طهورا شفاعت قراملکی

دانشجوی دکتری، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، پردیس بین‌المللی کیش، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

چکیده

بافت‌های تاریخی گنجینه گران‌بهای شهرهایی هستند که نمود تمدن چندین هزارساله می‌باشند. گاهی این گنجینه‌ها آن‌گونه که باید مورد توجه قرار نمی‌گیرند و از بین می‌روند برای اینکه بافت‌ها به‌عنوان میراث باقی بمانند باید بتوان آن‌ها را غنا بخشید و به جهانیان معرفی نمود. هدف از پژوهش حاضر ارزیابی قابلیت‌های گردشگری بافت‌های تاریخی در جهت بازآفرینی شهری است که در پی پاسخ به این سؤال هستیم که «قابلیت‌های گردشگری بافت تاریخی شهر تبریز در جهت بازآفرینی در چه وضعیتی قرار دارد؟» برای پاسخ به این سؤال پس از شناسایی معیارها و شاخص‌های بازآفرینی شهری با رویکرد گردشگری در سه بعد اجتماعی- فرهنگی، کالبدی و زیست‌محیطی پرسشنامه‌ای برای ارزیابی قابلیت‌های گردشگری بافت تاریخی از نظر گردشگران تنظیم گردید. نتایج از طریق نرم‌افزار "اس پی اس اس" و با کاربرد آزمون خی‌دو مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج حاکی از آن است که گردشگری بافت تاریخی تبریز در جهت بازآفرینی از بعد اجتماعی- فرهنگی در حد مطلوب، در بعد زیست‌محیطی و کالبدی در حد نسبتاً مطلوب است.

کلیدواژه‌ها: بازآفرینی شهری، بافت تاریخی، توسعه گردشگری، تبریز.

* نویسنده مسئول: apoura@ut.ac.ir

مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری تحت عنوان "تبیین الگوی بازآفرینی بافت‌های تاریخی با رویکرد توسعه گردشگری (مطالعه موردی: شهر تبریز)" رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری. پردیس بین‌المللی کیش دانشگاه تهران است.

مقدمه

شهر واژه‌ای است آشنا که تکاپو و حرکت را با خود به همراه دارد. این تکاپو و حرکت خواسته یا ناخواسته مسیری را می‌پیماید که گاهی این مسیر رو به رشد است و گاهی رو به افول. بافت تاریخی شامل ابعاد معنوی، نمادین و زیبایی‌شناختی بسیاری است که در عین حال نمایانگر مناطقی حاوی شواهدی از تمدن شهری است چراکه منعکس‌کننده هویت شهر است. علاوه بر این، آن‌ها هسته اصلی بسیاری از کاربری‌های مسکونی، اقتصادی و فرهنگی می‌باشند. این مراکز باید شامل دو نوع سکونتگاه باشد: مواردی که سازگار با کل شهر است و مواردی که به دلیل وجود رشد شهر، اکنون بخشی از یک ساختار بزرگ‌تر است (ابو ال‌هاگگک مهنا، ۲۰۱۹: ۲). بازآفرینی شهری نگرشی میان‌رشته‌ای و اقداماتی جامع و یکپارچه برای ایجاد پیشرفت و بهبود پایداری اقتصادی، کالبدی، اجتماعی و محیطی در شرایط ساکنان است و واجد اهداف بلندمدت و راهبردی به‌منظور خلق مجدد شهر است. رویکردهای متفاوتی برای ایجاد بازآفرینی پایدار در شهرها وجود دارد. رویکردی می‌تواند برای شهر پایداری ایجاد نماید که بتواند نوسازی را نه تنها در ابعاد کالبدی جلو ببرد بلکه به عملکرد پایدار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی- هویتی بافت منجر شود. بازآفرینی با رویکرد توسعه گردشگری می‌تواند پایداری بافت را موجب گردد. نمی‌توان انکار نمود که گردشگری یک نیروی فوق‌العاده برای تغییر است. نمایش گذشته تاریخی، میراث تاریخی و فرهنگی محلی پیش‌نیاز برای ترویج یک تصویر عمومی جذاب از یک منطقه و از این رو برای توسعه گردشگری منطقه‌ای، اقتصاد محلی و غیره است (وارفولومیو و دیگران^۲، ۲۰۱۰: ۸۶). گردشگری پایدار در هماهنگی با محیط، جامعه و فرهنگ‌های محلی عمل می‌کند و می‌تواند به‌عنوان رویکرد مناسب برای بازآفرینی در محیط شهری باشد. از طرفی گردشگری پایدار می‌تواند هدف بازآفرینی را که از یک سو توسعه اقتصادی و از سوی دیگر توسعه شهری است به سرانجام رساند. بافت‌های تاریخی شهرها که در واقع گنجینه‌های پنهان هستند گاهی بلای جان شهرها و معضلی برای آن‌ها می‌شوند. این بافت‌ها با آنکه در گذشته دور به‌عنوان یک سیستم قوی و در عین حال منسجم عمل می‌نمود امروزه با تضعیف فرم و عملکرد روبروست. بافت تاریخی شهر تبریز نیز از این قاعده مستثنا نیست. بافت تاریخی تبریز دربرگیرنده مهم‌ترین

---

1. Abou El-Haggag Mehanna

2. Varfolomeyev et al.

عناصر شهری شامل بازار، مراکز مهم سیاسی-اداری و عناصر تاریخی است. شهر تبریز از ابتدا در درون این محدوده شکل گرفته و روند تکاملی و توسعه خود را طی کرده است (نقش جهان پارس، ۱۳۸۶: ۱۸). این بافت مانند بسیاری از بافت‌های تاریخی دچار مشکلاتی است، این مشکلات شامل ساخت‌وسازهای ناهنجار و بی‌مطالعه، توسعه غیرهوشمندانه محلات، عدم سازگاری و تناجس در بناها، ناهماهنگی ساخت‌وسازهای جدید و قدیم و گسستگی در فضاهای شهری و عدم کفایت و عرض کم معابر در داخل محلات است (پورمحمدی و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۸). آشفتگی در بافت‌های تاریخی ابعاد گوناگونی را شامل می‌شود که برای مقابله با این آشفتگی‌ها باید راه مقابله‌ای را در پیش گرفت که شهر و بافت تاریخی را به صورت عنصری یکپارچه در نظر بگیرد. هدف از این پژوهش «ارزیابی قابلیت‌های گردشگری بافت‌های تاریخی در جهت بازآفرینی در شهر تبریز» است و برای رسیدن به این هدف در پی پاسخگویی به این سؤال هستیم که «قابلیت‌های گردشگری در بافت تاریخی شهر تبریز در جهت بازآفرینی در چه وضعیتی قرار دارد؟»

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

بافت تاریخی را می‌توان هسته اولیه شهر دانست. قلعه، ارگ، یا کهن دژ و آنچه را به‌عنوان هسته اولیه شهر امروزی که در زمان‌های پیشین (در ایران قبل از قاجاریه) ساخته شده می‌توان بافت تاریخی نامید. ارگ، برج، بارو و هسته‌های اولیه شهرهایی چون همدان، شیراز، اصفهان، یزد و تبریز چنین ویژگی‌هایی دارند (شماعی و پوراحمد، ۱۳۸۵: ۸۴). مراد از بافت‌های تاریخی، آن‌هایی است که به‌رغم فرسودگی، در گستره‌شان بناها، مجموعه‌ها، تأسیسات و تجهیزات شهری باارزش و یا ترکیبی از آن‌ها وجود دارد (شارن^۱، ۲۰۰۵: ۱-۳ به نقل از دانشپور و شیری، ۱۳۹۴: ۱۸).

پس از نیمه دوم قرن بیستم، به دلیل پایان جنگ جهانی دوم و فرصت‌های شغلی جدید و یا به‌عنوان یک مقصد محبوب گردشگری، برخی از شهرها به‌سرعت رشد کردند که منجر به عدم تمرکز و کنار گذاشتن هسته‌های تاریخی شهری شد. این وضعیت نیاز به بازآفرینی شهری و حفظ تاریخی در مقیاس یک محله شهری ایجاد کرده است. مراکز شهرهای تاریخی نقش مهمی در هویت شهرها دارند و بنابراین باید با حفاظت و بازآفرینی هم‌زمان

با ایجاد پلی بین گذشته و آینده، شهرهایی با اهمیت تاریخی و میراث فرهنگی به دست آید (ارتان و ایگرسی اوغلو^۱، ۲۰۱۵: ۵۹۱).

پتانسیل تاریخی و فرهنگی کشور بنا بر دلایلی یکی از عوامل اصلی گردشگری است، این دلایل عبارت اند از: از آنجایی که آشنایی با میراث تاریخی و فرهنگی قوی‌ترین انگیزه گردشگری است مهم‌ترین عامل جذب گردشگران است، میراث فرهنگی و تاریخی یک سرمایه مهم از شهرهای مدرن است که می‌تواند سودآوری کند و به‌طور قابل توجهی بر توسعه اقتصادی آن‌ها تأثیر بگذارد، در حوزه اجتماعی از اهمیت بالایی برخوردار است، نوسانات فصلی را مرتفع می‌کند و به‌طور مساوی جریان‌های گردشگری را در قلمرو توزیع می‌کند و در نهایت، ایجاد تصویر مطلوب از منطقه، "برندسازی" میراث تاریخی و فرهنگی که به‌عنوان ابزاری مؤثر برای اتخاذ رهبری در عرصه گردشگری مورد استفاده قرار می‌گیرد (اسماگیلوا و دیگران^۲، ۲۰۱۵: ۱۵).

در موارد بسیاری، گردشگری شهری به دلیل وجود فضاها و فرصت‌هایی برای عرضه منابع جدید گردشگری شهری نظیر جاذبه‌ها و مناطق میراث فرهنگی، به‌عنوان پتانسیلی برای بازآفرینی این گونه نواحی دیده شده است. در نتیجه در بسیاری از مراکز شهری، عرضه جاذبه‌ها و تسهیلات گردشگری برای کمک به فرآیند بازآفرینی شهری توسعه یافته و از گردشگری به‌عنوان یک ابزار بازآفرینی کننده استفاده شده است. گردشگری غالباً برای تشویق بازآفرینی اقتصادی در شهرها مورد استفاده قرار گرفته است؛ زیرا به‌عنوان یک صنعت رو به رشد شناخته شده و در نتیجه، می‌تواند اشتغال فراوانی را به همراه خود به ارمغان آورد (شاو و ویلیامز^۳، ۱۹۹۴: ۲۵۷). همچنین گردشگری برای احیا، نوسازی و تجدید حیات بناها در نواحی شهری قابل ارزش بوده زیرا بناهای تاریخی و باارزش میراث فرهنگی، عموماً برای اهداف پذیرایی اقامتی، تجاری، خرده‌فروشی، سرگرمی و فرهنگی می‌توانند مورد توان‌بخشی قرار گیرند. در واقع در بخش مرکزی شهر، بناهای تاریخی، سهم قابل توجهی را به نمایش می‌گذارند که به‌عنوان فضایی مناسب برای استفاده جدید بکار گرفته می‌شوند؛ بنابراین گردشگری می‌تواند برای یافتن عملکردهای جدید در بناهای متروکه بکار رفته و محیط شهر را بهبود بخشد. علاوه بر

---

1. Ertan & Egercioglu
2. Ismagilova et al.
3. Shaw and Williams

این، جهت احیای بناهای قدیمی می‌تواند تغییرات قابل توجهی را به وجود آورده و زیرساخت‌ها و تسهیلات حمل‌ونقلی را نیز در بخش مرکزی بهبود بخشد (فاگنس^۱، ۱۹۹۵).

بازآفرینی شهری مفهوم نوظهوری است که از اواخر دهه ۱۹۷۰ و ۸۰ میلادی، به‌عنوان یکی از رویکردهای اصلی دولت‌های اروپای غربی و آمریکای شمالی در مواجهه با مسائل و مشکلات مناطق شهری مورد توجه قرار گرفته است (سجادزاده و دیگران، ۱۳۹۴: ۱۴۹). در دهه ۱۹۸۰ در پژوهش‌هایی به معرفی نقش گردشگری در بازآفرینی بافت‌های قدیمی شهری به‌ویژه اروپا و آمریکا پرداخته شده است. در این پژوهش‌ها مشخص شده که گردشگری شهری دربردارنده پیامدهای اقتصادی و اجتماعی گوناگونی برای احیای بافت‌های قدیمی به‌ویژه رونق صنایع قدیمی و محلی است (لاو^۲، ۱۹۹۲ به نقل از شمعی و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۲).

در سال‌های اخیر در پژوهش‌های مختلفی در ارتباط با بازآفرینی شهری و گردشگری صورت گرفته است؛ که به‌صورت دو جدول در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره شده است:

جدول ۱. برخی مطالعات فارسی در زمینه بازآفرینی بافت تاریخی و گردشگری

سال	نویسنده (ها)	اهداف	نتیجه‌گیری	ارتباط با پژوهش
۱۳۹۸	عماد اسحاقیه فیروزآبادی؛ سید مصطفی صالحی؛ محمدمهدی رشیدی.	بررسی ظرفیت‌های رویکرد بازآفرینی فرهنگ مینا در موفقیت گردشگری شهری در محله فهادان یزد	در میان چهار مؤلفه بازآفرینی فرهنگ مینا یعنی کیفیت‌های زیست‌محیطی، صوری، عملکردی و معنایی، مؤلفه معنایی بیشترین ظرفیت را در محله به‌منظور ایجاد بازآفرینی فرهنگ مینا و توسعه گردشگری و مقابله با گردشگری در منطقه گردشگری دارد	شناخت مؤلفه‌های بازآفرینی و توسعه گردشگری و بررسی آن در منطقه
۱۳۹۸	ایرج	شناسایی عوامل	اولین عامل در رونق و یا عدم رونق گردشگری	بررسی

1. Fagence
2. Law

وضعیت گردشگری در تبریز	شهر تبریز در ارتباط با تبلیغات و یا عدم تبلیغات جاذبه‌های گردشگری شهر تبریز، مسائل فرهنگی - اجتماعی از جمله زبان و سبک متفاوت زندگی در شهر تبریز، کیفیت خدمات و مهمان‌نوازی جامعه میزبان، تأثیر زیادی را در ارتقا و رونق گردشگری شهر تبریز دارد	مؤثر بر رشد، توسعه و رونق گردشگری شهر تبریز	تیموری؛ هادی حکیمی؛ محمدعلی کوشش وطن؛ فاطمه دولتی.	
وضعیت گردشگری در تبریز	اولویت‌بندی اجزای تشکیل‌دهنده شکل‌گیری تصویر شهر تبریز می‌پردازد که عبارت‌اند از: زیرساخت‌های شهری، جاذبه‌های گردشگری، وقایع و رویدادها و اقتصاد و تجارت	بررسی عوامل کلیدی مؤثر در شکل‌گیری تصویر شهر تبریز از دیدگاه گردشگران شهر تبریز	پرویز محمدزاده؛ حسین پناهی؛ سعیده صمدزاده.	۱۳۹۷
شناخت گردشگری و فرهنگی و ارتباط آن با بازآفرینی بافت‌های تاریخی	بافت قدیم شهر رشت با وجود دارا بودن منابع فرهنگی درون خود، به دلیل ضعف زیرساخت‌های گردشگری فرهنگی و عدم خلاقیت در کاربست فرهنگ و هنر در فرایند بازآفرینی فرهنگ‌مبنا نتوانسته از این منابع محلی بهره جوید	استخراج مؤلفه‌های موردنیاز برای توسعه گردشگری فرهنگی ارائه راهبردها، سیاست‌ها و اقدامات لازم جهت بازآفرینی فرهنگ‌مبنای بافت تاریخی شهر رشت	موسی پژوهان زهرا پورمقدم	۱۳۹۶
بازآفرینی با هدف توسعه گردشگری	راهبردهای احیا به ترتیب عبارت‌اند از: ۱. تبدیل بناهای تاریخی به مکان‌های مورد استفاده گردشگران ۲. تغییر ترکیب فعلیتی محدوده و	شناخت فرصت‌ها، تهدیدهای	شهریور روستایی؛ رقیه ناصری؛	۱۳۹۶

	<p>جایگزینی فعالیت‌های گردشگری و پذیرایی؛ ۳. ساماندهی فعالیتی بازار و بازسازی بازارچه‌ها، بالاترین اولویت را برای احیای بافت تاریخی دارند.</p>	<p>موجود در بافت تاریخی با رویکرد بازآفرینی، فرهنگ مبنا و استخراج راهبردها و سیاست‌های احیا</p>	<p>سعید پاشایی.</p>	
<p>بازآفرینی شهری با در نظر گرفتن ملاحظات اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی، کالبدی و فرهنگی</p>	<p>در فرایند بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده شهری، جزء‌نگری و اقدامات مبتنی بر طرح‌های موضعی و متکی بر قابلیت‌های صرفاً کالبدی و غیربومی است که الگوی بازآفرینی مناسب و منطبق بر شرایط بومی این پژوهش می‌تواند با ایجاد رویکرد مداخله‌ای همه‌جانبه و یکپارچه با لحاظ کردن ملاحظات اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی، کالبدی و فرهنگی، بستر مناسب جهت بازآفرینی بومی بافت‌های فرسوده شهری را فراهم نماید.</p>	<p>تعیین شاخص‌های بومی بازآفرینی و الگوی مبتنی بر فرهنگ و شرایط کشور برای بازآفرینی بافت‌های فرسوده شهری</p>	<p>زهرا السادات اردستانی</p>	<p>۱۳۹۴</p>
<p>شناخت بازآفرینی مبتنی بر توسعه گردشگری</p>	<p>در بافت قدیم آمل مؤلفه‌های مکانی (نظیر جاذبه‌های تاریخی و مذهبی و فضاهای میزبانی از نمایشگاه‌ها و رخدادهای)، مؤلفه‌های اقتصادی (نظیر بازار و خرده‌فروشی) و مؤلفه‌های فرهنگی بیشترین تأثیر را بر توسعه گردشگری آن دارند</p>	<p>شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر بازآفرینی بافت قدیم آمل مبتنی بر توسعه گردشگری</p>	<p>فرشاد نوریان و سجاد فلاح‌زاده.</p>	<p>۱۳۹۳</p>

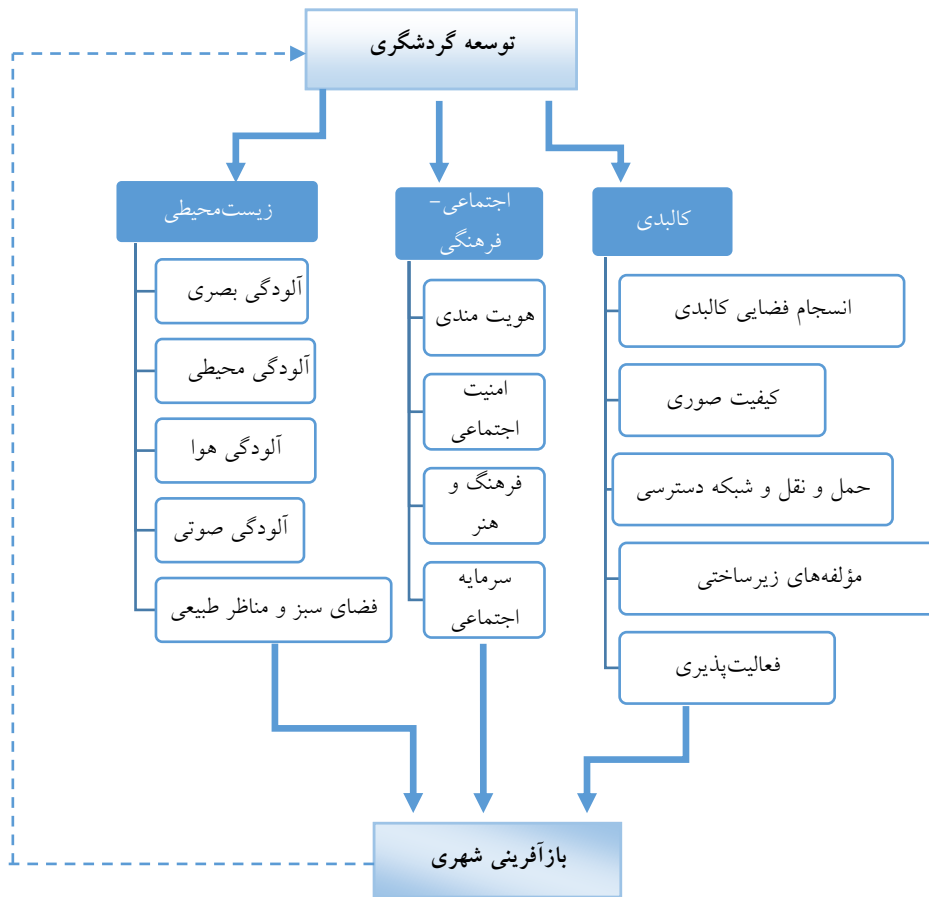
جدول ۲. برخی مطالعات انگلیسی در زمینه گردشگری و بازآفرینی شهری

سال	نویسنده (ها)	عنوان پژوهش	مطالب مهم ذکر شده	نتیجه‌گیری	ارتباط با پژوهش
۲۰۱۵	گلنارا اسمایلووا؛ لنار سفیولین؛ ایلشات گفوروف.	استفاده از میراث تاریخی به‌عنوان عاملی در توسعه گردشگری	اهداف میراث فرهنگی: باستان‌شناسی. بناهای تاریخی؛ اقامتگاه‌های روستایی؛ زیرساخت‌های فرهنگی اجتماعی؛ معماری بومی و متمدن؛ شهرهای تاریخی بزرگ و کوچک؛ معماری بافت‌های تاریخی؛ موزه‌ها، تئاترها و سالن‌های نمایش؛ ساختارها و مجموعه‌های فنی؛ اشیاء نگاری، صنایع‌دستی ملی و صنایع‌دستی، مراکز کاربردی هنر	گردشگری فرهنگی تأثیر فراوانی در جامعه میزبان دارد. رونق اقتصادی، حل مشکلات اجتماعی را در پی دارد. مشکلات گردشگری تاریخی: کمبود سرمایه‌گذاری، توریستی، زیرساخت‌های مختلف زیاد با استانداردهای بین‌المللی در مورد هتل‌ها و سطح خدمات آن‌ها.	شناسایی تأثیر میراث تاریخی در رونق گردشگری
۲۰۱۰	فرهان گزچی؛ ابرو کریم اوغلو	فرهنگ، گردشگری و فرآیند بازآفرینی در استانبول	تغییر در ساختار شهرها توجه به گردشگری فرهنگی را برای افزایش میراث فرهنگی و نیز برای توسعه فعالیت‌های جدید و زمینه‌هایی برای جذب بازدیدکننده افزایش داده است. این	پروژه‌های بازآفرینی در استانبول نشان می‌دهد که فرهنگ و گردشگری به‌عنوان عمده فعالیت‌ها در نظر گرفته شده است. با این وجود، تمرکز و تسلط آن‌ها تغییر می‌کند، زیرا فرهنگ و گردشگری به مؤلفه‌های مهم	ارتباط گردشگری فرهنگی و بازآفرینی شهری

1. Gulnara Ismagilova
2. Lenar Safiullin
3. Ilshat Gafurov
4. Ferhan Gezici
5. Ebru Kerimoglu

	<p>امر باعث ایجاد شهرها با ایجاد نقاط دیدنی در شهر و اهمیت دادن به صنایع خلاق و فرهنگی به‌عنوان فعالیت‌های اقتصادی جدید و جاذبه‌هایی می‌شود که مکمل مکان‌های تاریخی هستند.</p>	<p>برای افزایش کیفیت زندگی در شهر و جذب بازدیدکنندگان بیشتر تبدیل می‌شوند. به‌جز اماکن میراث، بیشتر پروژه‌ها بر اساس رویکرد مصرفی و با هدف توسعه اقتصادی و توسعه دارایی در حال توسعه هستند.</p>		
۲۰۰۷	<p>گالدینی روسانا</p>	<p>گردشگری و شهر: فرصتی برای بازآفرینی</p>	<p>با بررسی رابطه فرهنگ، به‌عنوان منبع هویت و فرهنگ به‌عنوان یک منبع اقتصادی، رویکردی انتقادی در مورد چگونگی تبدیل مکان‌های با اهمیت فرهنگی به مکان‌های مصرفی ارائه می‌دهد.</p>	<p>هدف اصلی شهرهایی که درگیر روند احیای مجدد هستند این نیست که فقط فرصت‌های بیشتری را برای هتل و صنعت میهمان‌نوازی ایجاد کنید. در عوض، شناخت جهانگردی به‌عنوان یک نیروی اصلی در توسعه جامعه است، نیرویی که باید با در نظر گرفتن اصل پایداری، با دقت برنامه‌ریزی و مدیریت شود.</p>

پژوهش‌ها حاکی از آن است که تلاش‌های فراوانی برای حل مشکلات بافت‌های تاریخی صورت گرفته است و راه کارهای مختلفی ارائه گردیده است ولی با این حال هنوز هم مشکلات بافت تاریخی بخصوص در شهر تبریز به قوت خود باقی است و کار فراوان می‌طلبد. در بعد بازآفرینی به‌منظور توسعه گردشگری نیز پژوهش‌های مختلفی انجام گرفته است ولی ارزیابی قابلیت‌های گردشگری با شاخص‌های بازآفرینی صورت پذیرفته است.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

روش شناسی پژوهش

نوع تحقیق در این مقاله کاربردی است و روش بررسی آن توصیفی - تحلیلی است. قلمرو مکانی پژوهش بافت تاریخی شهر تبریز است و جامعه آماری، گردشگران بافت تاریخی تبریز است که برابر یک میلیون نفر بر اساس آمار سال ۹۷ است. تعداد نمونه آماری با استفاده از روش کوکران ۳۸۴ نفر است. باید عنوان نمود که روش نمونه گیری مناسب در این تحقیق روش نمونه گیری خوشه‌ای است. روش جمع آوری اطلاعات هم به صورت کتابخانه‌ای و هم به صورت میدانی انجام گرفته است. ابتدا با مراجعه به اسناد مکتوب سعی

شده مبانی نظری و مفاهیم موردنظر، مشخص گردد. در این تحقیق، پس از شناسایی معیارها و شاخص‌های ارزیابی قابلیت‌های گردشگری بافت‌های تاریخی در جهت بازآفرینی شهری در سه بعد اجتماعی- فرهنگی، کالبدی، زیست‌محیطی پرسشنامه‌ای برای ارزیابی این قابلیت‌ها برای گردشگران تنظیم گردید.

جدول ۳. متغیرها و شاخص‌های قابلیت‌های گردشگری بافت تاریخی با هدف بازآفرینی شهری

ابعاد	متغیرها	شاخص‌ها	منابع
بعد اجتماعی - فرهنگی	سرمایه اجتماعی	میزان و نحوه ارتباطات اجتماعی	رید ^۱ ، ۲۰۰۷/
		تعداد و کیفیت فضاهای شهری و مکان‌های فرهنگی	اسمیت ^۲ ، ۲۰۰۰/
هویت مندی		تقویت حس مکان	میلز و پدیسون ^۳ ، لاو ^۴ ، ۲۰۰۷/
		ویژگی‌های بومی وجود عناصر هویت‌بخش	۱۹۹۳/ لاو، ۱۹۹۲/
امنیت اجتماعی		امنیت عمومی	سواربروک ^۵ ،
		ناهنجاری‌های اجتماعی	۲۰۰۰/ اوانس و
فرهنگ و سنن		وجود جاذبه‌های تاریخی	شاو ^۶ ، ۲۰۰۴/هال
		آداب و رسوم سنتی جامعه محلی حمایت و حفاظت از ارزش‌ها و الگوهای فرهنگی	پیچ ^۷ ، ۲۰۰۶/ و یانسن-وربک ^۸ ، ۱۹۸۶/ پیچ

-
1. Reed
  2. Smith
  3. Miles & Padison
  4. Law
  5. Swarbrooke
  6. Evans and Shaw
  7. Hall & Page
  8. Jansen-Verbek

ابعاد	متغیرها	شاخص‌ها	منابع
بعد کالبدی	انسجام فضایی کالبدی	پیوستگی کالبدی ارتباط و اتصال میان بافت	وهال ^۱ ، ۲۰۰۳/ غربی ^۲ ، ۲۰۱۳/ چیلاردی ^۳ ، ۲۰۰۴
	کیفیت صوری	کیفیت محیط کالبدی چشم‌اندازهای متنوع مناظر شهری مهیج	
	فعالیت‌پذیری	دسترسی‌پذیری تنوع فعالیتی اختلاط کاربری	
	مؤلفه‌های زیرساختی (خدمات رفاهی و پذیرایی)	ارائه فعالیت‌های رفاه عمومی همچون تسهیلات اقامتی تفریحی هتل‌ها مراکز درمانی پارک‌ها سرویس‌های بهداشتی	
	حمل‌ونقل و شبکه دسترسی	حمل‌ونقل عمومی کارآمد سهولت دسترسی به محصولات گردشگری پارکینگ کیفیت معابر پیاده‌روی کیفیت پیاده‌روها برای معلولین و سالمندان روشنایی معابر	

1. Page & Hall
2. Gharbi
3. chilardi

ابعاد	متغیرها	شاخص‌ها	منابع
بعد زیست‌محیطی	آلودگی	نمای ساختمان‌ها	
	بصری	مبلمان شهری	
		کیفیت منظر و بصری	
	آلودگی محیطی	تمیزی و پاکیزگی	
		وضعیت زیست‌محیطی	
	کیفیت جمع‌آوری آب‌های سطحی		
	آلودگی هوا	کیفیت خودروهای ناوگان عمومی	
	آلودگی صوتی	آرامش صوتی	
	فضای سبز و مناظر طبیعی	سهولت دسترسی عموم به فضای سبز مناظر طبیعی	

پرسشنامه گردشگران در سه بعد فرهنگی - اجتماعی، کالبدی و زیست‌محیطی با ۳۰ گویه برای ارزیابی تحقیق تنظیم گردید. تعداد پرسشنامه برای گردشگران ۳۸۴ پرسشنامه است که جهت افزایش دقت تعداد ۳۹۰ پرسشنامه میان گردشگران وارد شده به مناطق گردشگرپذیر بافت تاریخی تبریز (موزه‌ها، پارک‌ها، هتل‌ها و ...) توزیع گردید. پرسشنامه‌ها با طیف ۵ درجه لیکرت تهیه شده‌اند. نتایج از طریق نرم‌افزار "اس پی اس اس" و با کاربرد آزمون خی دو مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

مورد مطالعه

بافت تاریخی شهر تبریز با مساحت ۴۲۱ هکتار، از شمال به خیابان شمس تبریزی، از سمت شرق به خیابان حافظ، از شمال شرق به ششگلان و ثقه الاسلام، از جنوب به خیابان ۱۷ شهریور جدید، از جنوب غربی به شریعتی و از جانب غرب به خیابان فلسطین محدود می‌شود.

جاذبه‌های گردشگری بافت تاریخی تبریز عبارت‌اند از: مسجد جامع، مسجد کبود، مدرسه رشديه، بازار تبریز، حمام نوبر، پارک خاقانی، ارگ علیشاه، کاخ موزه شهرداری، خانه حیدرزاده، خانه قدکی، خانه حریری، خانه گنج‌ای زاده، خانه بهنام، خانه لاله‌ای، خانه اردوبادی، موزه آذربایجان، موزه عصر آهن، موزه سنجش و موزه قاجار

شکل ۲: محدوده بافت تاریخی تبریز، مأخذ: مهندسان مشاور عرصه، ۱۳۷۴

یافته‌ها

همان‌طور که از داده‌های جدول مشخص است میزان ضرایب آلفای کرومباخ محاسبه‌شده در تمامی موارد بزرگ‌تر از ۰/۷ است که از اعتبار بالایی پرسشنامه حکایت دارد.

جدول ۴. مقادیر آلفای کرونباخ برای متغیرهای پژوهش

متغیر	تعداد سؤالات	آلفای کرونباخ
بعد اجتماعی و فرهنگی	۱۰	۰/۷۲۱
بعد کالبدی	۱۹	۰/۸۸۴
بعد زیست محیطی	۱۰	۰/۸۷۰
مقدار آلفای کرونباخ برای کل سؤالات پرسشنامه گردشگران		۰/۹۰۲

در بررسی ویژگی‌های مستقل جامعه مورد مطالعه در ارتباط با موضوع، توزیع گردشگران برحسب جنسیت شامل ۴۹/۷۴٪ مردان و ۵۰/۲۶٪ زنان را شامل می‌شود. توزیع گردشگران برحسب سن نشان‌دهنده آن است که افراد جوان بیشترین بازدیدکنندگان از بافت تاریخی تبریز می‌باشند. توزیع گردشگران برحسب شغل در سه گروه آزاد، کارمند و دانش‌آموز-دانشجو توزیع متعادل بوده است. بیشترین درصد گردشگران بافت تاریخی را، گردشگران با هدف سفر فراغتی و تفریحی با ۵۶/۴۱٪ تشکیل می‌دهند. بیشترین گردشگران با ۴۰/۵۱٪، اطلاعات سفر را از اینترنت دریافت نموده‌اند. مدت اقامت بیشتر گردشگران بافت تاریخی تبریز ۱ تا ۳ روز با ۴۶/۶۷٪ است و بیشترین افراد اولین بار است که به شهر تبریز سفر کرده‌اند. مکان اقامت بیشتر گردشگران خانه دوستان و آشنایان است و بیشتر افراد خارج از بافت تاریخی اقامت دارند. نحوه تردد بیشتر گردشگران (۵۲/۵۶٪) برای بازدید از بناهای تاریخی تبریز خودروی شخصی است.

جدول ۵. ویژگی‌های اجتماعی و دموگرافیک گردشگران در رابطه با بافت تاریخی شهر تبریز

متغیر	زیر شاخصه	فراوانی	درصد
جنسیت	مرد	۱۹۴	۴۹/۷۴
	زن	۱۹۶	۵۰/۲۶
سن	زیر ۲۰ سال	۵۲	۱۳/۳۳
	۲۰ تا ۴۰ سال	۱۹۷	۵۰/۵۲
	۴۰ تا ۶۵ سال	۱۱۳	۲۸/۹۷
	بالای ۶۵ سال	۲۸	۷/۱۸

۲۰/۲۶	۷۹	آزاد	شغل
۲۷/۴۴	۱۰۷	کارمند	
۸/۷۲	۳۴	دانش آموز	
۱۰	۳۹	دانشجو	
۱۹/۷۴	۷۷	خانه دار	
۱/۰۳	۴	بیکار	
۱۲/۸۲	۵۰	سایر	
۵۶/۴۱	۲۲۰	فراغتی و تفریحی	
۳۰/۷۷	۱۲۰	بازدید از دوستان و خویشاوندان	
۸/۷۲	۳۴	کاری و بازرگانی-تجاری	
۴/۱۰	۱۶	سایر موارد	
۷/۶۹	۳۰	بروشور	منبع کسب اطلاعات سفر
۳/۳۴	۱۳	کتاب راهنما	
۴۰/۵۱	۱۵۸	اینترنت	
۱۱/۵۴	۴۵	مراکز اطلاع رسانی	
۳۶/۹۲	۱۴۴	دوستان	
۴۶/۶۷	۱۸۲	بین ۱ تا ۳ روز	مدت اقامت
۳۸/۷۲	۱۵۱	بین ۴ تا ۷ روز	
۱۴/۳۶	۵۶	۸ روز و بیشتر	
۰/۲۶	۱	ذکر نشده	
۴۲/۰۵	۱۶۴	یک بار	دفعات سفر به شهر تبریز
۲۷/۱۸	۱۰۶	۲ تا ۴ بار	
۳۰/۷۷	۱۲۰	پنج بار و بیشتر	
۳۲/۵۶	۱۲۷	هتل	مکان اقامت
۱۳/۰۸	۵۱	هتل آپارتمان	
۸/۹۸	۳۵	مهمان پذیر	
۲/۸۲	۱۱	مسافر خانه	
۴۲/۵۶	۱۶۶	خانه دوستان و آشنایان	
۳۳/۰۸	۱۲۹	داخل بافت	مکان اقامت (خارج و داخل)
۶۳/۰۷	۲۴۶	خارج بافت	

۳/۸۵	۱۵	ذکر نشده	بافت)
۲۵/۳۸	۹۹	حمل و نقل عمومی	نحوه تردد به اماکن تاریخی
۵۲/۵۶	۲۰۵	خودروی شخصی	
۰/۲۶	۱	دوچرخه	
۲۱/۲۸	۸۳	پیاده	
۰/۵۲	۲	ذکر نشده	

میزان رضایت بیشتر گردشگران (۴۹/۴۹٪) از سفر به شهر تبریز زیاد است. در مورد محل اقامت، بیشتر گردشگران (۴۴/۳۶٪) از محل اقامت خود به مقدار زیاد راضی می‌باشند. تمایل بیشتر گردشگران (۴۴/۳۶٪) برای اقامت در داخل بافت تاریخی زیاد است.

جدول ۶. میزان رضایت گردشگران از سفر به تبریز و محل اقامت و میزان تمایل به انتخاب محل اقامت در داخل بافت تاریخی

متغیر	طیف	فراوانی	درصد
میزان رضایت از سفر به شهر تبریز	خیلی کم	۵	۱/۲۸
	کم	۱۳	۳/۳۳
	متوسط	۸۱	۲۰/۷۷
	زیاد	۱۹۳	۴۹/۴۹
	خیلی زیاد	۹۸	۲۵/۱۳
میزان رضایت از محل اقامت	خیلی کم	-	-
	کم	۱۶	۴/۱۰
	متوسط	۱۰۸	۲۷/۶۹
	زیاد	۱۷۵	۴۴/۸۸
	خیلی زیاد	۹۱	۲۳/۳۳
میزان تمایل به انتخاب محل اقامت در داخل بافت تاریخی	خیلی کم	۶	۱/۵۴
	کم	۳۱	۷/۹۵
	متوسط	۷۶	۱۹/۴۹
	زیاد	۱۷۳	۴۴/۳۶
	خیلی زیاد	۱۰۳	۲۶/۴۰
	بی پاسخ	۱	۰/۲۶

از آنجایی که ارزیابی قابلیت‌های گردشگری بافت تاریخی شهر تبریز در جهت بازآفرینی از نظر گردشگران در شهر تبریز در ۳ مؤلفه بعد اجتماعی، بعد کالبدی و بعد زیست‌محیطی مورد بررسی قرار گرفته‌اند، جداول تحلیلی آن‌ها نیز به صورت تفکیک شده ارائه می‌گردد.

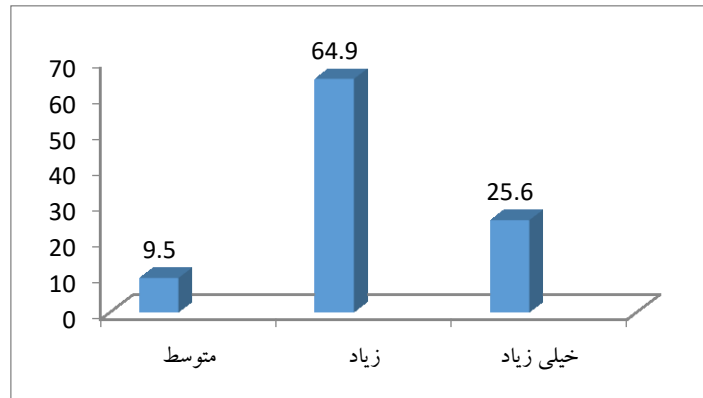
الف) بعد اجتماعی - فرهنگی

با توجه به جدول ۷ و معیارهای تعیین شده، قابلیت‌های گردشگری بافت تاریخی شهر تبریز در جهت بازآفرینی شهری از بعد اجتماعی - فرهنگی از نظر گردشگران در شهر تبریز برابر با ۴/۱۶ است که در دامنه معنی‌داری در سطح مطلوب قرار دارد.

جدول ۷. میانگین پاسخ‌های داده‌شده به ۱۰ سؤال مؤلفه بعد اجتماعی - فرهنگی

گویه‌ها	میانگین پاسخ‌ها	دامنه معنی‌داری
میزان و نحوه ارتباطات اجتماعی	۳/۸۴	مطلوب
تعداد و کیفیت فضاهای شهری و مکان‌های فرهنگی	۳/۶۷	مطلوب
تقویت حس مکان	۳/۹۳	مطلوب
ویژگی‌های بومی	۴	مطلوب
وجود عناصر هویت‌بخش	۳/۸۱	مطلوب
امنیت عمومی	۴/۱۰	مطلوب
هنجاری‌های اجتماعی	۳/۹۹	مطلوب
وجود جاذبه‌های تاریخی	۳/۸۸	مطلوب
آداب و رسوم سنتی جامعه محلی	۳/۹۹	مطلوب
حمایت و حفاظت از ارزش‌ها و الگوهای فرهنگی	۴/۰۲	مطلوب
میانگین کل	۴/۱۶	مطلوب

همچنین توزیع درصد فراوانی پاسخ‌های داده‌شده به ۱۰ سؤال مربوط به مؤلفه بعد اجتماعی - فرهنگی قابلیت‌های گردشگری بافت تاریخی شهر تبریز در جهت بازآفرینی شهری از نظر گردشگران، در شکل ۳ نشان داده شده است.

شکل ۳. توزیع درصد فراوانی پاسخ‌های داده‌شده به ۱۰ سؤال مربوط به مؤلفه بعد اجتماعی-فرهنگی

با استناد به داده‌های جدول ۸، آماره خی دو به دست آمده در سطح ۵ درصد و با درجه آزادی ۲، حاکی از آن است که از لحاظ آماری بین دیدگاه گردشگران مورد بررسی در خصوص قابلیت‌های گردشگری بافت تاریخی تبریز در جهت بازآفرینی از بعد اجتماعی-فرهنگی تفاوت معناداری وجود دارد. بدین معنی که مطابق اطلاعات جدول فوق بیش از نیمی از پاسخ‌دهندگان (۹۰/۵ درصد) گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند و قابلیت‌های گردشگری بافت تاریخی تبریز در جهت بازآفرینی شهری از بعد اجتماعی-فرهنگی از دیدگاه گردشگران از وضعیت مطلوبی برخوردار است.

جدول ۸. مقدار آماره خی دو برای مؤلفه بعد اجتماعی-فرهنگی

آزمون خی دو	
درجه‌ی آزادی	ارزش به دست آمده
۲	۱۸۹/۸۳۱

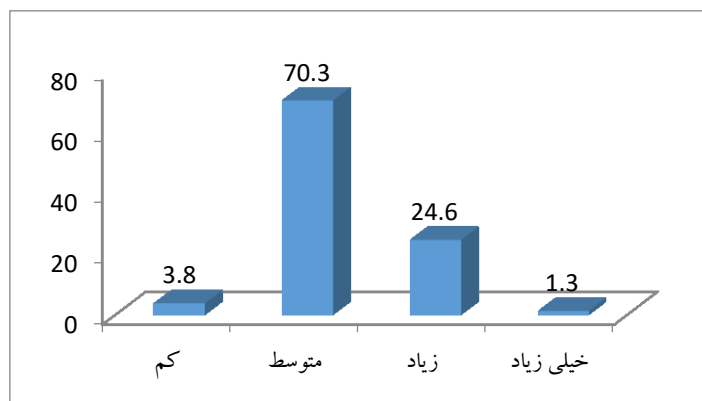
ب) بعد کالبدی

با توجه به جدول ۹ و معیار تعیین شده، قابلیت‌های گردشگری بافت تاریخی شهر تبریز در جهت بازآفرینی از بعد کالبدی از نظر گردشگران در شهر تبریز برابر با ۳/۲۳ است که در دامنه معنی‌داری در سطح نسبتاً مطلوب قرار دارد.

جدول ۹. میانگین پاسخ‌های داده‌شده به ۱۹ سؤال مؤلفه بعد کالبدی

گویه‌ها	میانگین پاسخ‌ها	دامنه معنی‌داری
پیوستگی کالبدی	۳/۰۳	نسبتاً مطلوب
ارتباط و اتصال میان بافت	۳/۸۱	مطلوب
کیفیت محیط کالبدی	۳/۳۹	نسبتاً مطلوب
چشم‌اندازهای متنوع	۴/۰۱	مطلوب
مناظر شهری مهیج	۲/۴۷	نسبتاً مطلوب
دسترسی‌پذیری	۳/۳۱	نسبتاً مطلوب
تنوع فعالیتی	۳/۵۵	نسبتاً مطلوب
اختلاط کاربری	۳/۷۶	مطلوب
ارائه فعالیت‌های رفاه عمومی همچون تسهیلات اقامتی تفریحی	۳/۰۳	نسبتاً مطلوب
هتل‌ها	۲/۹۹	نسبتاً مطلوب
مراکز درمانی	۲/۹۹	نسبتاً مطلوب
پارک‌ها	۳/۳۸	نسبتاً مطلوب
سرویس‌های بهداشتی	۲/۹۷	نسبتاً مطلوب
حمل‌ونقل عمومی کارآمد	۳/۵۵	نسبتاً مطلوب
سهولت دسترسی به محصولات گردشگری	۳/۰۷	نسبتاً مطلوب
پارکینگ	۲/۹۱	نسبتاً مطلوب
کیفیت معابر پیاده‌روی	۳/۳۸	نسبتاً مطلوب
کیفیت پیاده‌روها برای معلولین و سالمندان	۳/۰۵	نسبتاً مطلوب
روشنایی معابر	۳/۳۲	نسبتاً مطلوب
میانگین کل	۳/۲۳	نسبتاً مطلوب

همچنین توزیع درصد فراوانی پاسخ‌های داده‌شده به ۱۹ سؤال مربوط به قابلیت‌های گردشگری بافت تاریخی شهر تبریز در جهت بازآفرینی از بعد کالبدی از نظر گردشگران، در شکل ۴ نشان داده شده است.

شکل ۴. توزیع فراوانی پاسخ‌های داده‌شده به سؤال ۱۹ مربوط به مؤلفه بعد کالبدی

با استناد به داده‌های جدول ۱۰، آماره خی دو به دست آمده در سطح ۵ درصد و با درجه آزادی ۳، حاکی از آن است که از لحاظ آماری بین دیدگاه گردشگران مورد بررسی در خصوص قابلیت‌های گردشگری بافت تاریخی شهر تبریز در جهت بازآفرینی از بعد کالبدی تفاوت معناداری وجود دارد. بدین معنی که مطابق اطلاعات جدول فوق بیش از نیمی از پاسخ‌دهندگان (۹۶/۲ درصد) گزینه‌های متوسط تا خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند و قابلیت‌های گردشگری بافت تاریخی شهر تبریز در جهت بازآفرینی از بعد کالبدی از نظر گردشگران در وضعیت نسبتاً مطلوب قرار دارد.

جدول ۱۰. مقدار آماره خی دو برای مؤلفه بعد کالبدی

آزمون خی دو	
ارزش به دست آمده	درجه آزادی
۴۷۷/۰۹۷	۳

ج) بعد زیست‌محیطی

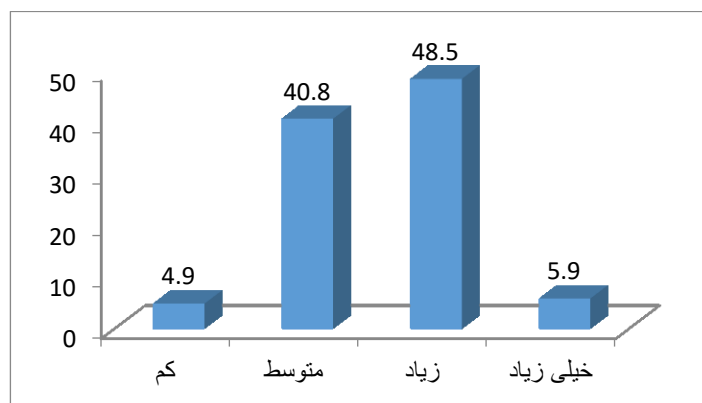
با توجه به جدول ۱۱ و معیار تعیین شده، قابلیت‌های گردشگری بافت تاریخی شهر تبریز در جهت بازآفرینی از بعد زیست‌محیطی برابر با ۳/۵۵ است که در دامنه معنی‌داری در سطح نسبتاً مطلوب قرار دارد.

جدول ۱۱. میانگین پاسخ‌های داده‌شده به ۱۰ سؤال مؤلفه بعد زیست‌محیطی

گویه‌ها	میانگین پاسخ‌ها	دامنه معنی‌داری
نمای ساختمان‌ها	۳/۶۵	نسبتاً مطلوب
مبلمان شهری	۳/۴۳	نسبتاً مطلوب
کیفیت منظر و کیفیت بصری	۳/۵۷	نسبتاً مطلوب
تمیزی و پاکیزگی	۳/۷۳	مطلوب
وضعیت زیست‌محیطی	۳/۶۴	نسبتاً مطلوب
کیفیت جمع‌آوری آب‌های سطحی	۳/۴	نسبتاً مطلوب
کیفیت خودروهای ناوگان عمومی	۳/۵۲	نسبتاً مطلوب
آرامش صوتی	۳/۰۱	نسبتاً مطلوب
سهولت دسترسی عموم به فضای سبز	۲/۱۳	نامطلوب
مناظر طبیعی	۳/۷۲	مطلوب
میانگین کل	۳/۵۵	نسبتاً مطلوب

همچنین توزیع درصد فراوانی پاسخ‌های داده‌شده به ۱۰ سؤال مربوط به قابلیت‌های گردشگری بافت تاریخی شهر تبریز در جهت بازآفرینی شهری از بعد زیست‌محیطی از نظر گردشگران، در شکل ۵ نشان داده شده است.

شکل ۵. توزیع درصد فراوانی پاسخ‌های داده‌شده به ۱۰ سؤال مربوط به مؤلفه بعد زیست‌محیطی

با استناد به داده‌های جدول ۱۲، آماره‌های دو به دست آمده در سطح ۵ درصد و با درجه آزادی ۳، حاکی از آن است که از لحاظ آماری بین دیدگاه گردشگران مورد بررسی در خصوص قابلیت‌های گردشگری بافت تاریخی شهر تبریز در جهت بازآفرینی از بعد کالبدی تفاوت معناداری وجود دارد. بدین معنی که مطابق اطلاعات جدول فوق بیش از نیمی از پاسخ‌دهندگان (۹۵/۱ درصد) گزینه‌های متوسط تا خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند و قابلیت‌های گردشگری بافت تاریخی شهر تبریز در جهت بازآفرینی از بعد زیست‌محیطی از دیدگاه آن‌ها از وضعیت نسبتاً مطلوبی برخوردار است.

جدول ۱۲. مقدار آماره‌های دو برای بررسی تأثیر مؤلفه بعد زیست‌محیطی

آزمون‌های دو	
ارزش به دست آمده	درجه آزادی
۲۴۴/۷۹۰	۳

بحث و نتیجه‌گیری

بافت تاریخی تبریز یکی از مراکز با ارزش شهری در ایران است که مانند بسیاری دیگر از مناطق تاریخی در ایران و در سراسر جهان در معرض زوال قرار گرفته است. از طرفی جاذبه‌های تاریخی پتانسیل عالی برای بافت تاریخی می‌باشند که می‌تواند موجبات توسعه گردشگری را فراهم سازد. بنا به مطالعات انجام شده توسعه گردشگری و بازآفرینی شهری با یکدیگر در ارتباط می‌باشند و توسعه گردشگری می‌تواند بازآفرینی بافت را به همراه آورد. ذکر این نکته ضروری است که توسعه گردشگری زمانی می‌تواند بازآفرینی را موجب شود که هدفمند انجام گیرد. به این منظور شناسایی قابلیت‌های گردشگری با شاخص‌های بازآفرینی بافت به ما کمک می‌کند تا با شناخت وضعیت گردشگری در بافت پیشنهادها و راهکارهایی را برای توسعه گردشگری بافت ارائه نماییم که اولاً بر اساس وضعیت و قابلیت‌های بافت باشد و ثانیاً توسعه گردشگری هدفمند بوده و بازآفرینی بافت را موجب گردد. بر این اساس وضعیت گردشگری در بافت تاریخی تبریز در ابعاد اجتماعی- فرهنگی، کالبدی و زیست‌محیطی به قرار زیر است:

بعد اجتماعی- فرهنگی: بیش از نیمی از پاسخ‌دهندگان (۹۰/۵ درصد) گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند و قابلیت‌های گردشگری بافت تاریخی تبریز در جهت

بازآفرینی از بعد اجتماعی - فرهنگی از دیدگاه گردشگران در وضعیت مطلوبی قرار دارد. بعد کالبدی: بیش از نیمی از پاسخ‌دهندگان (۹۶/۲ درصد) گزینه‌های متوسط تا خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند و قابلیت‌های بافت تاریخی شهر تبریز برای گردشگری در جهت بازآفرینی از بعد کالبدی از نظر گردشگران در وضعیت نسبتاً مطلوب قرار دارد.

بعد زیست‌محیطی: بیش از نیمی از پاسخ‌دهندگان (۹۵/۱ درصد) گزینه‌های متوسط تا خیلی زیاد را انتخاب نموده‌اند و قابلیت‌های بافت تاریخی شهر تبریز برای گردشگری در جهت بازآفرینی از بعد زیست‌محیطی از دیدگاه آن‌ها از وضعیت نسبتاً مطلوبی برخوردار است.

نتایج حاکی از آن است که قابلیت‌های گردشگری بافت تاریخی تبریز در جهت بازآفرینی از بعد اجتماعی - فرهنگی در حد مطلوب، در بعد زیست‌محیطی و کالبدی در حد نسبتاً مطلوب است. به این منظور برای توسعه گردشگری در جهت بازآفرینی بافت تاریخی تبریز راهبردها و سیاست‌های کالبدی و زیست‌محیطی باید در اولویت قرار گیرند.

توسعه گردشگری اگر هدفمند صورت گیرد باعث بازآفرینی در بافت تاریخی تبریز است. به علت وجود جاذبه‌های تاریخی فراوان در بافت تاریخی تبریز و پتانسیل برای جذب گردشگر در واقع تقویت و احیای مراکز گردشگری می‌تواند موتور محرک بازآفرینی شهری در این محدوده گردد. باید عنوان نمود که اگر توسعه گردشگری هدفمند نباشد باعث از بین بردن ساختار بافت، شلوغی و ترافیک، صلب آسایش از ساکنین خواهد شد.

پیشنهادها

تدوین طرح جامع توسعه گردشگری با هدف بازآفرینی بافت تاریخی تبریز شامل: سازمان‌دهی نهاد توسعه گردشگری با هدف بازآفرینی بافت تاریخی برای مدیریت و راهبری فرایند تهیه طرح جامع (مدیریت تخصص و علمی طرح با کمیته‌های تخصصی دانشگاهی و مدیریت اجرایی طرح با وزارت گردشگری، میراث فرهنگی و صنایع دستی)؛ شناخت مسائل و مشکلات و شناسایی دارایی‌ها و داشته‌های بافت تاریخی توسط نهاد توسعه گردشگری بافت؛

تبیین چشم‌انداز جامع، یکپارچه، بلندمدت و منعطف؛ در مسیر اهداف توسعه گردشگری و با توجه به ویژگی‌ها و مقیاس سیاست‌گذاری در بافت تاریخی؛

تعیین اهداف عملیاتی مشخص و منعطف در هدایت روندها؛

تعیین نقش و سهم درست کنشگران در تدوین و اجرای طرح جامع توسعه گردشگری بافت تاریخی با هدف بازآفرینی و پایداری به آن در فرایند اقدامات. شبکه اصلی کنشگران توسعه گردشگری با هدف بازآفرینی شهری عبارت‌اند از: مردم؛ (اولین و مهم‌ترین جامعه ذی‌نفع توسعه گردشگری با هدف بازآفرینی بافت تاریخی به‌عنوان پایه و قاعده اصلی مشارکت فعال در تهیه طرح جامع توسعه گردشگری با هدف بازآفرینی بافت تاریخی تبریز مشتمل بر ساکنان، شاغلان، مستاجران، مالکان و مراجعین)؛ سازمان‌های مردم‌نهاد و تشکل‌های مردمی؛ تسهیلگران، نهاد توسعه محلات بافت تاریخی؛ بخش خصوصی (جامعه حرفه‌ای، سرمایه‌گذاران و ...)؛ مدیریت شهری (شهرداری، شورای اسلامی شهر، سازمان‌های نوسازی شهری) و دولت؛ (وزارت راه و شهرسازی، وزارت گردشگری، میراث فرهنگی و صنایع دستی)

مستندسازی، پایش و ارزیابی مستمر و دوره‌ای؛ از تحقق اهداف عملیاتی و تغییرات حاصل از اعمال سیاست‌ها و برنامه‌ها از ابتدا به‌منظور بازنگری و ارتقای رویه‌ها؛ جلوگیری از تعدد مراکز تصمیم‌گیری در بافت تاریخی، شامل: واگذاری مدیریت کل بافت تاریخی به یک منطقه شهرداری در تبریز تلاش در جهت ارتقای زیرساخت‌های گردشگری در داخل بافت و جذب گردشگر به داخل بافت، شامل:

ایجاد مجموعه گردشگری به‌جای مسیر گردشگری برای توسعه گردشگری در کل بافت. تهیه طرح توسعه گردشگری بر اساس محله‌های بافت تاریخی. شکل‌گیری مجموعه‌ها و گره‌های شاخص تاریخی و جاذب گردشگر در هر یک از محله‌های بافت تاریخی.

افزایش امنیت داخل بافت برای جذب گردشگر از لبه‌ها به داخل بافت، شامل:

بهبود خانه‌های قدیمی و خالی و تبدیل به مراکز گردشگری

ایجاد روشنایی در بافت از طریق تورپردازی و روشنایی سنتی (مانند فانوس)

حصارکشی ساختمان‌های مخروطی و متروکه در بافت

ایجاد کاربری‌های فعال شبانه‌روزی در داخل بافت

اعطای تسهیلات مالی بلندمدت و بدون بهره به افراد به‌منظور مشارکت جهت نوسازی

بافت تاریخی و بهره‌گیری جهت کاربری‌های گردشگری و تفریحی

منابع

- اردستانی، زهرا السادات (۱۳۹۴). *تبیین الگوی بومی بازآفرینی شهری به منظور احیای بافت‌های فرسوده*، رساله دکتری شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- اسحاقیه فیروزآبادی، عماد؛ صالحی، سید مصطفی و رشیدی، محمدمهدی (۱۳۹۸). *سنجش پتانسیل ظرفیت‌های بازآفرینی فرهنگ مینا در محله فهادان یزد با هدف توسعه گردشگری در محله*، فصلنامه گردشگری شهری ۶(۳)، ۷۴-۵۹.
- پورمحمدی، محمدرضا؛ شفاعتی، آرزو و کیومرث، ملکی (۱۳۹۲). *ارزیابی پتانسیل‌های میان‌افزایی در محور تاریخی-فرهنگی کلان‌شهر تبریز. نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی (دانشکده جغرافیا)*، ۱۷(۴۳)، ۷۰-۴۱.
- تیموری، ایرج؛ حکیمی، هادی؛ کوشش وطن، محمدعلی و دولتی، فاطمه (۱۳۹۸). *واکاوی و تحلیل عوامل مؤثر بر گردشگری شهر تبریز از منظر گردشگران داخلی. فصلنامه گردشگری شهری*، ۶(۲)، ۴۳-۳۳.
- دانشپور، عبدالهادی و شیری، الهام (۱۳۹۴). *عناصر کالبدی. کارکردی شکل‌دهنده به هویت بافت‌های تاریخی شهر ایرانی اسلامی. فصلنامه نقش جهان*، ۵(۱)، ۲۵-۱۷.
- روستایی، شهریور؛ ناصری، رقیه و پاشایی، سعید (۱۳۹۶). *اولویت‌بندی راهبردهای احیای بافت تاریخی شهر مراغه با تأکید بر رویکرد بازآفرینی فرهنگ‌مدار. گردشگری شهری*، ۴(۳)، ۹۴-۷۷.
- سجادزاده، حسن و زلفی گل، سجاد (۱۳۹۴). *طراحی شهری در بازآفرینی محلات سنتی با رویکرد محرک توسعه (نمونه موردی: محله کلپا همدان)*، آمایش محیط، ۸(۳۱)، ۱۷۱-۱۴۷.
- شماعی، علی و پوراحمد، احمد (۱۳۸۴). *بهبودی و نوسازی شهری از دیدگاه علم جغرافیا*، چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- شماعی، علی؛ موحدی، علی و رضاپور میرصالح، حسن (۱۳۹۷). *تحلیل نقش بازآفرینی بافت قدیم شهر اردکان در توسعه گردشگری شهری، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی*، ۹(۳۴)، ۷۲-۵۹.
- عرصه، مهندسان مشاور شهرسازی. (۱۳۷۴). *مطالعات محور تاریخی-فرهنگی تبریز، سازمان مسکن و شهرسازی استان آذربایجان شرقی*.
- محمدزاده، پرویز؛ پناهی، حسین و صمدزاده، سعیده (۱۳۹۷). *عوامل مؤثر بر شکل‌گیری تصویر مقصد از دیدگاه گردشگران داخلی. فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری*، ۱۳(۴۱)، ۱۰۷-۸۳.
- نقش جهان پارس، مهندسین مشاور. (۱۳۸۶). *طرح تفصیلی منطقه تاریخی-فرهنگی تبریز، سازمان مسکن و شهرسازی آذربایجان شرقی*.

نوریان، فرشاد و فلاحزاده، سجاد (۱۳۹۳). بازآفرینی بافت قدیم شهر آمل مبتنی بر استراتژی توسعه گردشگری TDS. نشریه هنرهای زیبا، ۲۰(۳)، ۴۳-۵۸.

- Abou El-Haggag M.W. & Abou El-Haggag M.W. (2019). Urban renewal for traditional commercial streets at the historical centers of cities. *Alexandria Engineering Journal*, 58(4), 1127-1143.
- Chilardi, L., (2004). *Cultural strategies: A UK approach to cultural development Part 2*. Copenhagen.
- Ertan, T. & Egercioglu, Y. (2015). The Impact of UNESCO World Heritage List on Historic Urban City Centers and Its Place in Urban Regeneration: The Case of Melaka. Malaysia and Tire, Turkey, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 216, 591 – 602
- Evans, G. & Shaw, P. (2004). *A Review of Evidence on the Role of Culture in Regeneration*. London: Department for Culture Media and Sport.
- Ismagilova, G., Safiullin, L., & Gafurov, I. (2015). Using historical heritage as a factor in tourism development, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 188, 157-162.
- Gezici, F., & Kerimoglu, E. (2010). Culture, tourism and regeneration process in Istanbul. *International Journal of Culture Tourism and Hospitality Research*, 4(3), 252-265.
- Hall, C. M & Page, S. J. (2006). *The geography of tourism and recreation. Environment, place and space (3th Ed.)*, Routledge, London and NewYork.
- Ismagilova, G., Safiullin, L., & Gafurov, I. (2015). Heritage as an alternative driver for sustainable development and economic recovery in South East Europe. Using historical heritage as a factor in tourism development. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 188 ,157 – 162.
- Jansen-Verbeke, M. (1988). *Leisure, Recreation and Tourism in Inner Cities*. Explorative Case Studies, Netherlands Geographical Studies, Amsterdam.
- Law, C. M. (1992). Urban Tourism and Contribution to Economic Regeneration. *Urban Studies*, 29(3/4), 599-618.
- Law, C. (1993). *Urban Tourism: Attracting visitors to large cities*. London: Mansell.
- Reed, B. (2007). Shifting from ‘Sustainability’ to Regeneration. *Building Research & Information*, 35 (6), 674-680.
- Page, S. J & Hall, C. M (2003). *Managing Urban Tourism*. Harlow, Prentice Hall.
- Rossana, G. (2007) Tourism and the City: Opportunity For Regeneration, tourismos. *An International Multi-Disciplinary Journal of Tourism*, 2(2), 95-111.
- Shaw, G. & Williams, A. (1994). *Critical issues in tourism: A geographical perspective*. Oxford: Blackwell.
- Smith, A. & Timberlake, M. (1995). Conceptualizing and Mapping the Structure of World System Cities System. *Urban Studies*, 32, 287-302.

- Miles, S. & Paddison, R. (2007). *Introduction: The Rise and Rise of Culture-led Urban Regeneration*. Culture-Led Urban Regeneration. London: Routledge
- Varfolomeyev, A., Korzun, D., Ivanovs, A., Soms, H., & Petrina, P. (2015). Smart Space based Recommendation Service for Historical Tourism. *Procedia Computer Science*, 77, 85–91.
- Arse, urban planning consulting engineers. (1995). Historical-cultural studies of Tabriz, Housing and Urban Development Organization of East Azerbaijan Province.

In Persian

- Ardestani, Z. S. (2015). Explaining the local model of urban regeneration in order to revive worn-out textures, PhD thesis in urban planning, under the guidance of Mohammad Reza Pourjafar, Faculty of Art and Architecture, Tarbiat Modares University, Tehran
- Eshaghiye Firoozabadi, E. Salehi, S. M. and Rashidi, M. M. (2019). Assessing the potential of culture-led regeneration in Fahadan district of Yazd with the aim of developing tourism in the district, *Journal of Urban Tourism*, Volume 6, Issue 3, Autumn 2019, pp. 59-74
- Pourmohammadi, M. R. Shafaati, A. and Maleki, K. (2013). In Assessing the Potential Synergy between the Historical-Cultural Metropolis of Tabriz, *Journal of Geography and Planning (Faculty of Geography)*, Volume 17, Issue: 43, 2013, pp. 70-41
- Teymuri, I. Hakimi, H. KoushshVatan, M. A. and Dolati, F. (2019). Analysis of affecting factors of Tourism industry of Tabriz City from Perspective of Domestic Tourists, *Journal of Urban Tourism*, Volume 6, Issue 2, summer 2019, Pages 33-43
- Daneshpour, A. H. and Shiri, E. (2015). Physical-Functional Components Comprising the Identity of Historical Texture of Iranian-Islamic City, Naqshejahan- Basic studies and New Technologies of Architecture and Planning, Spring 2015, No. 5-1, pp. 17-25
- Roustaei, Sh. Naseri, R. and Pashaei, S. (2017). Prioritizing the Revival Strategies of the Historical Context of Maragheh City with an Emphasis on the Culture-Based Recreation Approach, *Journal of Urban Tourism*, Volume 4, Issue 3, Autumn 2017, pp. 77-94
- Sajjadzadeh, H. and Zolfigool, S. (2016). Role of Urban Design in Regeneration of Ancient District with Catalyst Approach Case Study: KOLAPA District in Hamedan, *Amayesh Journal*, Volume 8, Number 31, Winter 2016, pp. 147-171
- Shammai, A. and Pourahmad, A. (2005). *Urban Rehabilitation and Renovation from the Perspective of Geography*, First Edition, Tehran: University of Tehran Press
- Shamarii, A. Movahhed, A. and Rezapour Mirsaleh, H. (2018). Analysis of the role of ancient Ardakan texture recreation in urban tourism development, *Journal of Studies On Iranian - Islamic City*, Volume:9 Issue: 34, 2018, pp. 59-72

- Mohamadzadeh, P., Panahi, H. and Samadzad, S. (2018), The Factors Affecting the Formation of the Destination Image from the Domestic Tourists' Perspective, *Tourism Management Studies, Quarterly Journal of Manegment andAccounting School*, Volume 13, Issue 41 Spring 2018, pp. 83-107
- Nagshe Jahan Pars, consulting engineers. (2007). Detailed plan of Tabriz historical-cultural region, East Azerbaijan Housing and Urban Development Organization.
- Nourian, F. and Fallah Zadeh, S. (2015). Regenerating Amol's Old Fabric Based on Tourism Development Strategy (TDS) and Scenario-Based Strategic Planning, *Journal of Fine Arts, University of Tehran*, Volume 20, Issue 3 - Serial Number 3, Autumn 2015, pp. 58-43